

**ЕКОНОМІЧНА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ:
АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПРОТИРІЧ ТА НАСЛІДКІВ**

Безрукова Н.В., к.е.н., доцент
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка
Свічкарь В.А., к.е.н.
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка

Вступ. Головним фактором, який впливає на світову економіку та політику наприкінці двадцятого – початку двадцять першого століття, є глобалізація. Світова система, в рамках якої відбувається глобалізація, заснована на політичному та економічному взаємозв'язку між державами і являє собою систему національних економік. З початку дана світова система мала захищати конституційні держави зі збереженням їх автономії та суверенітету. Однак транснаціональне взаємопроникнення (економічне, культурне тощо) трансформує систему держав в єдину глобальну структуру, що, власно кажучи, і є процесом глобалізації, де важливу роль відіграє єдиний інформаційний простір, що формується за допомогою Інтернету.

Концептуальний термін «глобалізація» повністю ще не визначено, не дивлячись на широку його розповсюдженість у міжнародних відносинах та міжнародній політико-економічній системі. Труднощі його визначення полягають, насамперед, у багатовекторності його значення, оскільки він торкається різних рівнів та сфер політичного, економічного та соціально-культурного життя.

Глобалізація має як позитивні, так і негативні аспекти. Її позитивний вплив, на думку М. Інтріллігейтора, пов'язано зі стимулюванням прогресу, а негативний – з потенціальними конфліктами, до яких вона може призвести [4]. Запобігти ним можливо лише шляхом розвитку глобального співробітництва на основі політичних угод або створення нових міжнародних інститутів.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідженню процесу глобалізації присвятили свої праці ряд закордонних та вітчизняних вчених, серед яких особливо слід виділити наукові праці Т. Андерсена [1], Дж. Сороса, М. Інтріллігейтора [4], М. Патерсона [5], Дж. Стиглица [6], М. Уотерса, Дж. Франкеля [7], О. Білоруса [2], Н. Далевської [3], Д. Лук'яненка, А. Поручника, С. Сиденко, А. Філіпенка, А. Червинського [9] та ін. Так, Т. Андерсен досліджував проблеми кількісного виміру глобалізаційних процесів; в наукових працях Дж. Стиглица та Н. Далевської досліджуються питання впливу глобалізації на структуру національних економік, також розглядається роль ІТ-сектору економіки, як однієї із рушійних сил процесу глобалізації; в наукових працях М. Інтріллігейтора та М. Уотерса розглядається негативний вплив процесів глобалізації на національні економіки, як результат поширення глобальної конкуренції; в роботах М. Патерсона та Дж. Франкеля надається оцінка впливу глобалізації на навколишнє середовище та розглядаються питання загострення глобальної екологічної проблеми; Дж. Сорос в своїх наукових працях приділяє увагу питанням фінансової глобалізації та здійснює оцінку її впливу на фінансові системи регіонів світу та окремих країн. У наукових працях вітчизняних науковців – Д. Лук'яненка, А. Поручника, С. Сиденко, А. Філіпенка, А. Червинського та О. Білоруса – розглядається вплив глобалізаційних процесів на окремі аспекти економічного, політичного та

соціокультурного середовищ нашої країни, а також визначається місце України в глобальній економічній системі.

Однак процес глобалізації триває, кількість країн, які знаходяться під його впливом, зростає. Тож, дослідження наслідків та протиріч сучасного глобалізаційного процесу є досить актуальною науковою проблемою.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження процесу економічної глобалізації, аналіз основних його наслідків та протиріч.

Основний матеріал і результати.

Глобалізація в економічній сфері означає значне збільшення масштабів світової торгівлі, руху факторів виробництва та інших процесів міжнародного обміну в умовах інтегрованої світової економіки. При чому світова торгівля стає все більше диверсифікованою, і мова не йде лише про традиційну торгівлю товарами та послугами, а також про обмін технологіями, інформацією та ідеями.

Протягом останніх десятиріч спеціалісти виявили ряд джерел глобалізації [5]. Провідне місце серед них займає технологічний прогрес, який привів до значного скорочення транспортних та комунікаційних витрат, а також витрат на обробку, зберігання та використання інформації. Інформаційне обслуговування безпосередньо пов'язане з успіхами в електроніці – створення електронної пошти, Інтернету. Багато компаній, що раніше були зорієнтовані тільки на місцеві ринки, завдяки Інтернету розширили свої виробничі та збутові можливості, виходячи на національний, міжнародний і навіть глобальний рівні.

Друге джерело глобалізації – лібералізація торгівлі та інші форми економічної лібералізації – призвело до обмеження політики протекціонізму та зробило світову торгівлю більш вільною. В результаті були значно знижені тарифи, ліквідовані багато торговельних бар'єрів. Окремі лібералізаційні заходи сприяли зміцненню потоків капіталу та інших факторів виробництва.

Подібні структурні зміни зміцнюють позиції компаній, збільшують їх прибуток, що дозволяє їм обирати джерела сировини, відкривати нові виробництва та опановувати нові ринки в інших країнах, швидко пристосовуючись до умов, що змінюються. Практично всі крупні підприємства мають мережу власних філій та дочірніх компаній, які забезпечують їм необхідний вплив та гнучкість на ринку. В рамках подібних міжнародних корпорацій здійснюється більше третини світової торгівлі.

Головним суб'єктом процесу глобалізації виступають постіндустріальні країни, а решта держав світу в більшій мірі є об'єктами або навіть «жертвами» цього процесу. Фактично основну частину переваг від глобалізації отримують багаті країни та індивіди. Нерівномірний розподіл благ від глобалізації створює загрозу конфліктів на регіональному, національному та інтернаціональному рівнях. В результаті цього розриву відбувається ще більше загострення соціально-економічної кризи. В даному процесі країни, що швидко розвиваються, входять поступово в коло багатих держав, а бідні країни ще більше відстають від них за рівнем розвитку. Питання розподілу переваг є одним з основних в процесі глобалізації світової економіки.

Однак, слід визнати, не зважаючи на всі позитивні та негативні наслідки глобалізаційного процесу, він вже явно змінив світову систему, породжуючи нові проблеми та відкриваючи нові можливості, а тенденції технологічного, політичного, інституціонального, ідеологічного та культурного розвитку тільки активізують процес глобалізації.

Можна стверджувати, що на порозі третього тисячоліття глобальна структура поділяється на:

- 1) «перший світ» - привілейований та домінуючий;
- 2) «другий світ» - представлений класичними цивілізаціями Ісламу, Індії та Далекого Сходу, які здатні чинити опір глобалізації;

3) «новий третій світ» - представлений країнами та територіями, де підірвані соціокультурна структура та державність, зростає фрагментація на окремі спільноти та клани, які змагаються за свої власні інтереси. Особливості розвитку цього «нового третього світу» характерні практично для всіх країн пострадянського простору [2].

Процес вступу в нову фазу глобального міжнародного та інформаційного розвитку потребує перегляду існуючих політичних концепцій відносно і внутрішніх, і зовнішніх взаємовідносин. Контрпродуктивне функціонування окремих громадських структур являє собою політичну піраміду, яка ще більш підсилює соціально-економічну кризу та негативні ефекти процесу глобалізації.

Взагалі, можна виділити три фактора, які сприяють процесу глобалізації. По-перше, розвиток глобальної капіталістичної системи став можливим в результаті фрагментації міжнародної політичної системи на протидіючі держави. Розподіл політичної влади між цілим рядом державних акторів дозволив приватним акторам зі специфічними, мобільними у міжнародному відношенні активами «уникнути» національної юрисдикції та грати на суперечностях між різними державами. По-друге, ще кілька десятиріч тому певні фактори виробництва були майже не мобільні. У ХХ столітті технологічні зміни знизили вартість зв'язку та транспорту і залучили значні сегменти економіки та суспільства до міжнародної взаємодії. По-третє, внутрішньополітичні структури промислово розвинутих країн створили сфери приватної діяльності, які з часом вийшли за рамки національних кордонів і набули міжнародного характеру.

Глобалізація економіки, як вища стадія інтернаціоналізації господарського життя, є одночасно феноменом, що вже сформувався, і процесом, який ще продовжується. Вона є об'єктивною реальністю, яка

здійснює, хоча і в різній мірі (залежить від ступеню відкритості та «самодостатності» національних господарств), детермінуючий вплив на різні сфери суспільного життя всіх країн світу.

У результаті глобалізації склався світовий ринок результатів та факторів виробництва: товарів у формі матеріального продукту та послуг, капіталів, робочої сили та знань, - на якому лідируючу роль відіграють не більш 2-3 тис. крупних транснаціональних корпорацій (ТНК) [1].

Разом з тим ступінь глобалізації окремих ринків, а тим більше їх сегментів не однакова. Вона найбільш висока на ринках товарів у формі матеріального продукту та капіталів. Значно менше глобалізованим є ринок послуг: це обумовлено тим, що багато видів послуг (побутові, комунальні, а значною мірою транспортні, освітні та ін.) за самою природою споживчої вартості, що тут створюється, не можуть бути залучені до міжнародного обороту, а тим більше до процесу глобалізації. Інтернаціоналізація не досягнула стадії глобалізації в електронній торгівлі (до сих пір вона ведеться на крупних регіональних (субконтинентальних) ринках, загалом у Західній і Центральній Європі та Північній Америці), на енергетичному ринку (повністю глобалізованими є лише ринок нафти та вугілля), ринку державних замовлень, у галузі трудової міграції (глобальний ринок майже склався лише по висококваліфікованій праці у цивільних галузях, особливо у НДДКР) та ін. В цьому сенсі залишається широкий простір для розвитку глобалізації [5].

Наслідки глобалізації неоднозначні, як неоднозначні і їх оцінки. До позитивних наслідків глобалізації можна віднести прискорення науково-технічного прогресу. Розвиток науки та практичне застосування відкритих нею законів, індустріалізація і інформатизація суспільства спочатку відбуваються у розвинутих країнах, а потім розповсюджуються по всьому світу на основі дії ринкових принципів самоорганізації та самоуправління. Глобалізація – самоорганізуючий, об'єктивний процес, він рано чи пізно

охоплює всі країни. І народи, які мало забезпечені потенціалом індустріально-інформаційного розвитку, нарешті отримують можливість користуватися її здобутками. Глобальна інтеграція несе й інші значні блага – переваги міжнародного поділу праці, ефекти масштабу та швидке розповсюдження нововведень у різних країнах. Їй притаманні також «плюси» зовнішньоекономічного характеру такі, як свобода вибору, що обумовлена міжнародним рухом товарів, капіталу та робочої сили, свобода мислення, що тісно пов'язана з міжнародним рухом ідей [9].

Але глобалізація має і негативні наслідки. Особливо слід наголосити на конфліктному характері, який приймає глобалізація останніми роками. Один із конфліктів, який набуває все більшого загострення є конфлікт з приводу розподілу її плодів. Зростаючий добробут та інтеграція окремих країн можуть навіть збільшити політичну нестабільність, оскільки ведуть до значної економічної залежності інших країн, що породжує відчуття небезпеки. Критики глобалізації часто пов'язують глобалізацію з розповсюдженням бідності. Також вони впевнені, що глобалізація руйнує самобутність культури та погіршує стан навколишнього середовища [7].

Сили, які найчастіше асоціюють з глобалізацією, в короткостроковій перспективі погрожують стабільності певних країн, збільшують соціальну та економічну напругу. Глобалізація прискорює поширення економічних та фінансових криз, яким багато країн світу просто не можуть протидіяти. Певні регіони світу взагалі неспроможні конкурувати в глобальній економіці.

Також до негативних наслідків можна віднести посилення етнічних конфліктів. Націоналістичні течії виступають проти глобалізації. Сутність націоналізму полягає в ідентифікації індивіда з нацією або з певною державою. Глобалізація призводить до особистої ідентифікації з глобальним суспільством і не потребує особистої ідентифікації з певною державою.

Глобалізація розділяє світ на два табори: країни, які виграють від даного процесу та країни, які програють. Чим менше розвинута країна, тим менше вона виграє від глобалізації. У країнах, які адаптуються до неї, зростає стабільність та добробут. Однак, окремі держави повинні боротися за те, щоб зберегти своє місце на світовому ринку. Глобалізація породжує незадоволення багатьох країн світу та їх груп, які бажають приєднатися до глобальної економіки, але ще не є її частиною.

Нова якість глобалізації полягає не тільки в тому, що підвищується рівень взаємозалежності держав. Фактично послаблюється внутрішній суверенітет держав. Глобалізація обмежує можливості урядів окремих країн самостійно вирішувати проблеми, які торкаються їх національних територій.

Відкриття країн та стирання кордонів в міжнародній системі має як позитивні, так і негативні наслідки. Хоча, в загалі, зростаюча взаємозалежність несе в собі певні переваги, вона створює і нові загрози та підвищує уразливість країн. До них можна віднести розповсюдження небезпечних технологій, послаблення держав, відсутність контролю над діяльністю багатьох недержавних глобальних акторів.

Найбільші проблеми глобалізація створює для держав та регіонів з традиційною, відмінною від західної, культурою. Окремі країни не можуть поєднати власні традиційні цінності з цінностями глобальної економічної системи. Тобто для успішної глобалізації та досягнення максимально високої ефективності й конкурентоспроможності економіка певної країни має підлягати модернізації, тобто структурній та інституційній економічній трансформації [8, с.33].

В цих умовах загострюється і екологічний стан, оскільки глобалізація обмежує можливості використання методів охорони навколишнього середовища, які застосовуються націями в односторонньому порядку, ізольовано від світової глобальної системи. Як

правило, національна політика в сфері охорони навколишнього середовища в країнах, що розвиваються, не отримує належної підтримки з боку промислово розвинутих країн.

Висновки. Глобалізація – це якісно новий ступінь розвитку процесу інтернаціоналізації економічних, політичних, культурних, правових та інших аспектів суспільного життя, коли взаємозалежність національних соціумів досягла такого рівня, що почалися кардинальні зміни у житті всього світового співтовариства, яке поступово перетворюється на єдиний цілісний організм. Глобалізація не зводиться лише до економічного аспекту життя світового соціуму, вона охоплює і політичну, соціальну, культурну, науково-технічну та інші сфери. Цей процес має неоднозначні наслідки для різних країн світу. В першу чергу від глобалізації «виграють» розвинуті країни, країни, так званого «золотого мільярду», в яких концентруються торговельні, грошові, інвестиційні потоки, розвивається науково-дослідна діяльність. Решта країн світу має спрямовувати зусилля на зменшення негативних наслідків глобалізаційного процесу.

Отже, процес глобалізації розвивається і все більше країн світу відчують його наслідки в різних сферах суспільного життя. Дослідження цих наслідків для кожної країни світу, а також розробка пропозицій щодо подолання негативних наслідків глобалізаційного процесу є нагальною науковою проблемою, яка вимагає проведення подальших наукових досліджень в даній сфері.

Список використаної літератури

1. Andersen T. Measuring Globalization / T. Andersen, T. Herbertsson // Institute for the Study of Labor Discussion Paper. – July 2013. – № 1214. – P. 8-10.

2. Білорус О. Г. Транзитивні країни у світосистемі постіндустріального глобалізму / О. Г. Білорус // Економічний часопис – XXI. – 2013. – №9-10. – С. 3–6.
3. Далевська Н. М. Структурний рух глобалізації світової економіки // Бізнес Інформ. – 2015. – №3. – С. 8–12.
4. Интриллигейтор М. Глобализация как источник международных конфликтов и обострения конкуренции / М. Интриллигейтор // Сценарии Интернет. – 28.08.2013. – С. 5-7.
5. Paterson M. Understanding Global Environmental Politics: Domination, Accumulation, Resistance / M. Paterson. – N.Y. : Macmillan, 2010. – 296 p.
6. Stiglitz J.E. Information and the Change in the Paradigm in Economics / J.E. Stiglitz // American Economic Review. – 2012. – Vol. 3. – P. 480-501.
7. Frankel J. The Environment and Globalization / J. Frankel. – Cambridge: MA, 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.33886/w10095>.
8. UNCTAD. World Investment Report 2014. Transnational Corporations, Extractive Industries and Development. – New York and Geneva. – 2014. – P.22-44.
9. Червінський А. Глобалізація: Україна залишається напіввідкритою і напівпрозорою / А. Червінський, М. Шутиш // Україна Business. – 2014. – № 16. – С. 4-5.

References

1. Andersen, T. & Herbertsson, T. (2013). Measuring Globalization. *Institute for the Study of Labor Discussion Paper*, 1214, 8-10.
2. Bilorus, O. G. (2013). Tranzitivni krayini u svitosistemi postindustrialnogo globalizmu. *Ekonomicnij Casopis-XXI (Economic Annals-XXI)*, 9-10, 3-6 (in Ukr.)

3. Dalevska, N. M. (2015). Strukturniy ruh globalizatsiyi svitovoyi ekonomiki. *Biznes Inform (Business Inform)*, 3, 8-12 (in Ukr.).
4. Intrilligator, M. (2013, August, 28). Globalizatsiya kak istochnik mezhdunarodnyh konfliktov i obostreniya konkurentsii. *Scenarii Internet (Scenarios of Internet)*, 5-7 (in Russ.).
5. Paterson, M. (2010). *Understanding Global Environmental Politics: Domination, Accumulation, Resistance*. N.Y.: Macmillan.
6. Stiglitz, J. E. (2012). Information and the Change in the Paradigm in Economics. *American Economic Review*, 3, 480-501.
7. Frankel, J. (2013). *The Environment and Globalization*. Cambridge: MA. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.33886/w10095>.
8. UNCTAD (2014). *World Investment Report 2014. Transnational Corporations, Extractive Industries and Development*. New York and Geneva: UNCTAD.
9. Chervinskii, A. & Shutish, M. (2014). Globalizatsiya: Ukrayina zalishaetsya napiv- vidkritoyu i napivprozoroyu. *Ukraina Business (Ukraine Business)*, 16, 4-5 (in Ukr.).